

Nikomedia'nın Tarihi ve Kültürel Değerleri

Historical and Cultural Values of Nicomedia

Prof.Dr. Ayşe ÇALIK ROSS

Kocaeli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Kocaeli, Türkiye

acalikross@kocaeli.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0800-4850

Öz

Bugün Kocaeli Büyükşehir yönetimi sınırlarının merkezini oluşturan İzmit şehri, Antik Dönemde Nikomedia kenti olarak tarih sayfalarına geçmiştir. Nikomedia, Asya ile Avrupa arasında insanlık tarihi boyunca gelip geçen ana güzergah üzerinde, oldukça güvenli ve korunaklı bir limana sahip bir liman kentidir. Jeopolitik olarak çok üst düzey bir konuma sahip olan kentin etrafı tarıma elverişli topraklarla ve deniz aşırı ülkelere malzeme sağlayan taş ocakları ile çevrilidir. Kentin yaşanmışlıklarında sürekli tekrar eden depremler bir taraftan yıkıcı bir etki bırakırken diğer taraftan yaşam kaynağı olan kaynak suyu sağlamıştır. Modern İzmit'in altında kalan Antik Nikomedia, Bithynia Krallığının, Bithynia Eyaletinin ve Roma İmparatorluğu'nun Doğu'daki başkenti olarak hizmet vermiştir. Çok sayıda antik ve modern kaynak başkentin önde gelen imparatorluk, sivil, askeri, dini ve yerleşim binalarından bahseder. Ancak bugün İzmit'in zengin kültürel mirasını görmek çok ta mümkün olmamaktadır. Kentin tarihine ve tarihi yapılarına olan ilgisizlik, kuzey Anadolu fay hattı üzerinde kurulması sonucunda şiddetli depremlerle yıkılmış olmasının yanı sıra, bir sanayi kenti olarak seçilmiş olmasıyla da alakalı olmalıdır. Bu makalede Nikomedia antik kentinin kültürel ve tarihi değerleri kronolojik bir metotla ele alınmaktadır. Başkent Nikomedia'nın tarihi ve kültürel değerleri, kültür varlıkları, şahsiyetleri ve olayları, kent hakkında yapılan bilimsel çalışmalar, arkeolojik yüzey araştırmaları verileri ile desteklenerek topluca değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bithynia, Nikomedia, Kocaeli, Antik Dönem, Roma İmparatorluğu.

Abstract

The city of İzmit, which forms the center of the territory of today's Kocaeli Metropolitan administration, first made its mark on history in the Ancient Period, as the city of Nicomedia. Nicomedia was a port city with a very safe and sheltered port, and throughout human history has been positioned on the main route between Asia and Europe. Besides possessing great geopolitical significance, İzmit is surrounded by arable land and quarries that supply materials to countries overseas. While constantly recurring earthquakes have had a devastating effect on the city, İzmit has also been a source of spring water, and thus a source of life. Ancient Nicomedia, which lies hidden beneath modern İzmit, served as the eastern capital of the Kingdom of Bithynia, the Province of Bithynia and the Roman Empire. Numerous ancient and modern sources mention the capital's prominent imperial, civil, military, religious and residential buildings. Today, however, traces of İzmit's rich cultural heritage are practically impossible to see. The indifference displayed towards the history and historical structures of the city presumably results from the city's status as a centre of industry and from the damage done to the city by severe earthquakes, İzmit having been established on the North Anatolian Fault Line. This article employs a chronological approach in discussing the cultural and historical properties of the ancient city of Nicomedia. Drawing on scientific studies about the city and on archaeological survey data, the article attempts a holistic evaluation of Nicomedia, concentrating on the capital city's historical and cultural riches, cultural assets, personalities and events.

Keywords: Bithynia, Nicomedia, Kocaeli, Ancient Period, Roman Empire.

Giriş

Avrasya coğrafyasında Doğu'yla Batı'yı birbirine bağlayan özel konumu nedeniyle benzersiz bir toprak parçası olan Anadolu; tarihsel süreç içinde kültürlerin birbirinden etkilenmesine ve birbirini etkilemesine sahne olan bir coğrafyada yer almaktadır. İnsanlık tarihinin Afrika'da havaların ısınması ile başlayan yolculuğu bu topraklar üzerinden geçerek Batı- Avrupa topraklarına ulaşmıştır. Büyük olasılıkla bu nedendir ki Anadolu için özdeşleşmiş 'Uygurlukların Beşiği' ismi nesiller boyu süre gelmektedir. Anadolu jeopolitik konumu itibarı ile Balkan Yarımadası, Yunan Adaları, Orta Avrupa, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz ülkelerine giden deniz ya da kara yolunun en önemli bağlantı noktasında yer alır. Dünya tarihinde Avrasya Kıtasının en fazla bilinen tarihi ve coğrafi yer işareti ise İpek Yolu olarak bilinmektedir. Bu yol, daha çok Doğudan batıya, Çin'den başlayıp, Küçük Asya-Anadolu ve Levant Bölgesine, oradan da deniz aşırı Avrupa'ya kadar uzanan ticaret yolunu simgeleyen bir isimdir. Diğer taraftan Avrupa, Balkan ya da Trakya topraklarının dar geldiği ya da daha fazla ürüne ihtiyaç duyduğu zamanlarda bereketli toprakların ve zenginliğin bulunduğu Yakın veya Orta Doğu her zaman revaçta olmuştur. İnsanoğlunun bitmek tükenmek bilmeyen kıtalararası bu sirkülasyonu her daim Anadolu toprakları üzerinden olmuştur.

Jeopolitik olarak eşsiz bir değere sahip Anadolu'nun Doğu ve Afrikaya açılan kapısı olarak bilinen Kilikya 'Gülek Boğazı' ve Avrupa'ya açılış kapısı olarak bilinen Bithynia 'İstanbul' boğazı, Anadolu'nun değerinin her daim el üstünde tutulmasına neden olmuştur. Bithynia Bölgesi, bu bağlantı veya geçiş noktasında tarih boyunca sahip olduğu stratejik avantajından dolayı bir çok önemli üstünlük elde etmiştir.

Bugün Türkiye'nin kuzey batısında, jeolojik ve kültürel olarak Doğu Marmara Bölgesi olarak bilinen coğrafya, Antik Bithynia Bölgesidir. Günümüz toprakları olarak Bithynia antik bölgesi düşünüldüğünde ise batısında Marmara denizi ve İstanbul Boğazı, kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Sakarya ırmağı, güneyinde Samanlı dağları bugünkü modern şehirler olarak düşünüldüğünde ise İstanbul'un Asya yakası, Kocaeli, Sakarya, Karabük, Düzce, Bursa, Yalova kentlerini kapsamaktaydı.

Bithynia Antik Bölgesinin coğrafi, tarihi ve kültürel açıdan en kıymetli kenti de Nikomedia Antik Kenti'dir. Antik İzmit -Nikomedia ise günümüz Kocaeli Büyükşehir merkez ilçe idaresinde ve İzmit merkezde konumlanan, kültürel etkisi tüm doğu Marmara bölgesini kaplayan bir antik kenttir. Kent Küçük Asya /Anadolu'da Roma Dönemindeki tek Başkenttir; güneyde Bursa ve Yalova, batıda İstanbul, doğuda Sakarya ile komşudur ve kuzeyinde Karadeniz'e güneyinde ise İzmit Körfezi'ne uzanır. Bu nedenle Karadeniz ve Marmara olmak üzere iki denize de açılmaktadır.

Tüm Nikomedia (Antik İzmit) teritoryası, modern ismi ile Kocaeli Büyükşehir İli ve İlçeleri Türkiye sanayi sektörünün tek lideri konumuna gelmişken, bu makalede 2005 yılından bu yana sürdürdüğümüz 'Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları' verileri çerçevesinde ele aldığımız bilimsel sonuçlarla Başkent Nikomedia'nın tarihsel ve kültürel değerinin bir o kadar 'eşsiz' olduğunu da değerlendirmiş olacağız.

1. Nikomedia Antik Kentinin Tarihi

Kocaeli'nin merkez ilçesi İzmit, Antik Nikomedia olarak konumlanmasına binayen 'Tarihi Kentler Birliği'nin bir üyesi olmasının yanı sıra Antik dönemden bu yana sürekli deniz aşırı bir işlevselliği olan limanı ile 'tarihi bir liman kenti'dir. Kent bütün dünyada bir liman kenti olmanın tarihi yükünü, bir iç denizde kurulmuş olması şansı ile hem güvenli hem de görkemli bir şekilde taşımıştır. Bu nedendir ki üç kıtada binlerce yıl hüküm sürmüş Roma İmparatorlarının Küçük Asya-Anadolu'da ki tek başkenti seçilme hakkına sahip olmuştur. Başkent Nikomedia jeopolitik konumu ve coğrafi avantajları ile tarih sayfalarını altın yıldızlarla

süslenen bir geçmişe sahiptir. Bu tarih Paleolitik Dönem (Eski Taş Çağı) ile başlayıp günümüze kadar uzanmaktadır.

1.1. Nikomedia'nın Tarihi Coğrafyası

Tarihi Nikomedia kentinin bulunduğu Bithynia Bölgesi'nin İstanbul'un Anadolu Yakası-Kalkhedon Yarımadası'nı içine aldığı kabul edilmektedir. Ancak daha sonraları bölge, Herakleia Pontika'yı da içine alarak daha doğuda Pontus, güneyde Propontis (Marmara Denizi) ve Mysia'nın Olympos Dağı'na, güney sınırını belirleyen Phrygia ve Galatia'ya kadar genişlemiştir (Strabon

XII.4.1; XII.4.2). MÖ.5.yüzyıl coğrafyacısı Pseudo Skylaks (**Skylaks 92**); Mariandynler'den sonra Thrakialı Bithynialıların geldiğini, sonra Sangarios Nehri ve Artanes Nehri, Thynias Adası ve Rhebas Nehri'nin bulunduğunu, daha sonra Thrakia kökenlilerin Kalkhedon, ondan sonra da Olbianos Körfezi'ne geldiğini söyler. Skylaks, ayrıca Mariandynler'den Olbianos Körfezi'ne kadar olan bölgenin Bithynialıların Thrakiası olduğunu ve buraya yapılan deniz yolculuklarının üç gün sürdüğünü söyler. Antik coğrafyada, bölgenin sınırları zaman zaman değişiklik gösterir. Bosphoros (İstanbul Boğazı)'tan sonra, Karadeniz'in (Pontus Euxeinos) kıyası boyunca Bithynia, Paphlagonia ve Pontus toprakları uzanmaktadır. Romalılar'ın ilk dönemlerinde Paphlagonia toprakları, Bithynia ve Pontus arasında paylaştırılırken daha sonra bu iki bölge tek eyalet haline getirilir. Strabon, Bithynia'nın güney sınırlarını çizmenin çok kolay olmadığını aktarır (**Strabon XII.4.4**). Nikomedia kentinin dahil olduğu Bithynia ve Pontus Antik bölgelerinde sahil boyunca; batıda Kalkhedon'dan doğuda Phasis'e kadar irili ufaklı bir çok kent bulunmaktadır.

Anadolu'nun en yoğun ve tehlikeli fay hattı üzerinde (Çalık Ross vd. 2007) yer alan Nikomedia / İzmit'in sürekli depremlerle sarsılması, bölgenin geç jeolojik gelişmesi ile açıklanabilir (Çalık Ross vd. 2005) Her depremin arkasından tekrar yapılan inşaat faaliyetlerinin şehrin topografyasında önemli değişiklikler meydana getirdiğine de dikkat çekilmelidir. Çok şiddetli meydana gelen bazı depremlerin şehri sarsıp yerle bir etmesi şehrin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır (Çalık Ross 2007a). Kentin eski fotoğrafları ve resimlerinde şehrin ağırlıklı olarak yamaçta kurulduğu görülmektedir. Devam eden büyük depremler, sonrasında yapılan onarım ve limanı doldurma çabaları daha geniş ve düz bir kıyı arazisinin oluşmasını sağlar. Bu da mimarinin, kıyı bölgesinde daha çok gelişmesine yol açar.

Antik dönemde Nikomedia'nin en önemli doğal zenginliklerinden bir diğeri ise Karadeniz sınırı boyunca yayılan ormanlık alanlarıdır. Bölgede bilinen ormanlar köknar, kayın ve meşe ormanlarıdır ki bunlar gemi yapımında kullanılır (**Plin. Naturalis Historia XVI. 197**). Antik dönemde bu ormanlıklardan alınan ahşap kullanımı, kentin ticaretine askeriyesine ve donanmasına önemli bir zenginlik sağlar. Plinius kentin doğal kaynakları konusunda şunlardan bahseder:

“Nikomedia'da büyük bir göl bulunmakta ve bu göl üzerinden mermer, tahıl ürünleri, yakacak ve yapı alanında kullanılacak odunlar çok ucuz ve az bir çabayla gemilerle karaya ve buradan arabalarla büyük bir zorlukla ve pahalı olarak denize götürülüyor” (**Plin. Naturalis Historia XVI. 197**).

Bu ormanlık alan, özellikle doğal bir limana sahip olan Nikomedia için çok önemli bir avantajdır (Çalık Ross 2019). Çünkü antik dönemde ormanlık alanın önemi gemi yapımı için tersanelerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Tersaneler ise gemi ticareti ve askeri filoların önemli ölçüde oluşmasını sağlayan temel etkenlerdir. 18. yüzyıl seyyahlarının gezi notlarında İzmit'te görüp bahsettikleri tersaneler, anlaşıldığı kadarı ile, antik dönemden beri kent için büyük bir öneme sahiptir.

1.2. Jeopolitik Konum

Asya-Avrupa kıtaları arasında olmazsa olmaz geçiş hattındaki Jeopolitik konumu (Çalık Ross 2014a), sahip olduğu; çok büyük donanma filolarının ve gemilerin sığınabileceği uzun, geniş ve en önemlisi çok güvenli bir liman, iç denizde ve hatta İzmit körfezinin ucunda korunaklı bir konum, sürekli hareketli hem kara hem de deniz aktarmalı ticaret merkezi, depremler sonucu ortaya çıkan bol miktarda kaynak suyu, bölgenin verimli ve yaşanabilir arazileri, Roma vatandaşı olan insanların metropol kenti tercih ederek bütün bu avantajlardan yararlanmak istediklerini bize göstermektedirler (Çalık Ross 2011).

İzmit coğrafyasının önemi, erken ulaşım altyapı inşaatını zorunlu kılan ticaret, askeri birlikler ve teçhizatın taşınması ile vurgulanır. Nikomedia'nın deniz ve kara güzergahları üzerinde yer alması ona diğer şehirlerden üstün bir itibar kazandırır. Birçok eski yolun varlığı, Roma ordusunun dönem içindeki sosyo-ekonomisinin geniş çaplı askeri organizasyonu ve stratejisi hakkında bize bilgi zenginliği sağlar. Nikomedia'nın Asya-Avrupa göç patikasındaki konumu, Roma İmparatorluğu zamanında 'İpek Yolu-Bağdat Yolu' olarak bilinen bir ana yol inşa edilmesiyle benzer ölçüde gelişir.

1.3. Kentin Kısa Tarihçesi

Nikomedia, MÖ 264 yılında, kente adını veren I. Nikomedes tarafından kurulmuştur (Strab. XII. 4. 2.; Memnon XX. 1., XX. 3). Nikomedia kenti antik dönemde Bithynia bölgesinin başkentliğini yapmıştır.

Hellenistik Dönem antik kaynakları, Nikomedes ve babası Zipoites'ten başlayarak Nikomedia kentinin kurulması ve sonrasında Nikomedia krallarının diğer bölge yöneticileri ile olan ilişkisi üzerinden bize bilgiler iletilmiştir. Bu dönem bilgilerinin, özellikle Hellenistik Dönem yazarlarının kaynaklarının kaybolması ile kısa fragmanlar şeklinde Roma yazarları tarafından aktarılması ile öğrenilmektedir. Çünkü Nikomedia Hellenistik Dönem'in en önemli başkentlerinden birisidir ve bu avantajı ile Alexandria ve Pergamon'da yetişmiş ya da edebi eserler yazmış birçok edebiyatçının ve sanatçının Nikomedia'da da benzer şekilde yetiştiği ya da eserler ürettiği bilinmektedir. Arrianus buna en güzel örnektir. Arrianus'un *Bithynica'sı* (*Arrianos Bithynika*) dâhil birçok kaynak kaybolmuştur. Fragmanlar şeklinde Roma Dönemi yazarları tarafından aktarılan bu bilgiler ise Nikomedia kentinin kurulması ve Hellenistik Dönem içindeki kralların siyasi ve politik ilişkileri ile kent yönetimi üzerine verilen bilgileri oluşturmaktadır. Bu bilgiler, yazarın kitabının içeriği ile de önemli ölçüde ilişkilidir. Özellikle, Plinius ve Pausanias (*Description of Greece 5.12.6-7*) kentin sanatsal heykeltraşlık ve mimari güzelliğine değinirken, Arrianus ve Diodorus Siculus (*Library 8-40*) kentin savaşlarından ve askeri yapısından bahsetmişlerdir (Çalık Ross 2007).

Coğrafi konum olarak Nikomedia'nın avantajları teritoryadaki tarihsel süreci Paleolitik Dönemlere kadar götürür. 2005 yılından bu yana başkanlığını yürüttüğümüz "Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzye Araştırmaları" ezber bozan verilerle insanlığın Afrika'dan Avrupa tarafına yönelen binlerce yıllık yolculuğunda

geçmek zorunda kaldığı bu coğrafya'da Paleolitik Dönem izlerini bıraktığını ortaya çıkarmıştır.

Yüzey Araştırmalarının gösterdiği bir başka önemli sonuç ise aslında bölgenin Paleolitik Dönem'den bu yana Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağları (Ökse, Çalık Ross, Konak 2019) Ege Göçleri, Arkaik (Bayburtluoğlu 1967) Klasik, Hellenistik, Roma, Bizans ve Türk dönemlerinden kesintisiz yerleşim gördüğü ve kültür tabakalarının bütün bu dönemlerin kültür varlıkları ile temsil edildiği gerçeğidir.

Antik Dönem içerisinde bölgeden ilk bahseden kişilerden en önemlisi ünlü tarihçi Herodotos'tur. Ona göre bölgenin öncül yerleşimcileri Thrak boyları olan Bithyn ve Thyndlerdir (Hdt. I. 28., III. 90., VII. 75.; Strab. XII. 3. 3). Böylelikle daha sonradan Nikomedia Kenti'nin de içinde kalacağı bölgenin adı Bithynia olmuştur.

Bithynia'nın yerel halkı Thrak kökenli olsa da MÖ 8. yüzyılın sonlarında Megaralı Hellenlerin kurduğu, günümüz Başiskele sınırları içinde kurulan Astakos yerleşiminin (Strab. XII. 4. 2.; Memnon, XX. 1) gösterdiği üzere bölge, tıpkı günümüz Kocaeli'nde olduğu gibi kozmopolit bir yapıya sahipti. Bölgenin eşsiz coğrafik konumu, Asya ile Avrupa arasında geçişi sağlaması, kentin kozmopolit özelliğini Antik Dönem'den günümüze korumasını sağlamıştır. Bu bağlamda antik yollar ve deniz ulaşımı açısından, bir diğer deyişle antik rotalar açısından kent hep önemli olagelmıştır.

Bölgenin ve kentin stratejik konumunun da etkisiyle birçok antik dönem tarihçisi, coğrafyacısı, edebiyatçısı ve hatta yöneticisi, bu önemli kent ve kentin, siyasi, coğrafik, demografik açıdan etki alanı hakkında yazmak gereği duymuşlardır. Bu yazarların bir bölümü bölgeye ve daha önemlisi Nikomedia'ya hiç gelmemiş olsa da bölgenin önemli konumu ve kentin haklı ünü sayesinde öğrendiklerini aktarmışlardır. Geri kalan yazarlar ise kente ve bölgeye bizzat gelmiş, arklarında değerli bilgiler bırakmışlardır. Bunlardan ilki; Atinalı komutan Ksenophon ve eseri Anabasis'tir. Ksenophon'un, Pers iç savaşındaki görevlerinden vatanlarına geri dönen Hellen birliklerinin Kalpe (Kerpe) Limanı'na gelişlerini ve burada Bithynia Thrakları (Öngen 2021) ile olan mücadelelerini birinci ağızdan anlatması, (Ksen. Anab. VI. 4. 2.) günümüz Kandıra'sının az bilinen erken dönem tarihine büyük katkı sağlamıştır.

Büyük İskender ve Hellenistik Dönem ile ilgili en önemli kaynağın yazarı olan Arrianus, Nikomedia'lıdır. İskender'in Anabasis'i adlı eserin de yazarı olan Arrianus, dönem tarihine ilişkin önemli veriler sunarken yine aynı dönemin Nikomediası hakkında bilgi verir (Arr. Bithy. frag.). Arrianus, kent tarihindeki erken dönem yazarlarının başında gelir.

Hellenistik Dönem'in önemli şahsiyetlerinden olan Kartacalı Hannibal'in son yılları Nikomedia çevresinde geçmiştir. Mezarı Nikomedia etki alanı içinde kalan Libyssa'dadır. Bölgeye dair bilgi veren Cassius Dio'ya göre; Roma İmparatoru Septimius Severus, memleketlisi Hannibal'in mezarını yeniden yaptırmıştır (Cass. Dio XVIII. 65. 7).

Bithynia Bölgesinin MÖ 74 yılında Roma egemenliğine girmesi sonrasında antik kaynaklar ve arkeolojik veriler açısından kent

hakkında daha fazla veriye sahibiz. Kent tarihi paralelinde arkeolojik dokunun korunageldiği en önemli veriyi Genç Plinius (MS 61-112)'tan öğrenmekteyiz. İmparator Traianus Dönemi'nde Bithynia Valisi olan Genç Plinius, kentin tapınakları ve diğer kamu yapılarından bahseder (Plin. epist. X. 33, 49). Bunun yanında kentte devam eden su getirme sisteminin bir parçası olan su kemeri inşaatına değinir (Plin. epist. X. 37). Söz konusu su kemeri ve su yolu büyük oranda günümüze gelmiştir ve modern kentin en önemli arkeolojik rotalarından bir olmaya adaydır (Çalık Ross 2019, Gökkadar 2018)

Nikomedia özellikle doğuya yapılan askeri seferlerin artışıyla imparatorların konaklama yeri haline gelmiştir. MS 3. yüzyıl içerisinde sırasıyla Caracalla, (Ruge 1936⁶, 475) Elagabalus, (Cass. Dio LXXIX. 39. 3., LXXX. 7. 3) Severus Alexander ve III. Gordianus (Çalık Ross 2007, 72-73) kentte konaklamıştır.

MS 4. yüzyıl, kentin özellikle dinler tarihi açısından ön plana çıktığı dönemi teşkil eder. Dönemin önemli Hristiyan yazarları Lactantius ve Eusebius, sık sık Nikomedia'dan söz eder. İmparatorluk tarihindeki en büyük Hristiyan kovuşturması MS 303 yılında, Nikomedia'daki Büyük Kilise'nin yıkılmasıyla başlamıştır (Lactantius, De Mort., 12) Bu süreç içerisinde Nikomedia'da çok sayıda önemli Hristiyan ruhban sınıfı temsilcisi öldürülmüş ve bunlar dönemin Hristiyan yazarlarıncı şehit olarak geçiren tanınmış kişilerdir (Eusebius, Hist. Eccl., 8.6.2-5) Bu kişilerden en çok öne çıkan Anthimos'tur ve kovuşturma sonrasında Nikomedia'da adına bir şehitlik yapıldığı aktarılır (Malalas, 14.20) Kentin bir diğer önemli şahsiyeti Azize Barbara'dır. Kentin bu geçmiş ve dönemde yaşanan olayların merkezi oluşu nedeniyle Nikomedia, yani günümüz İzmit'i özellikle İnanç Turizmi açısından Avrupa'nın önde gelen merkezi olmaya güçlü bir adaydır. Ayrıca ilk MS 311 yılında Hristiyan zulmüne son veren 'Hoşgörü Fermanı', dünyada bir ilk olarak Galerius tarafından Nikomedia'da yayınlanmıştır (Çalık Ross 2016, 2017). İkincisi MS 313 yılındaki 'Milano Fermanı' olmak üzere, Büyük Hristiyan Kovuşturmasına son veren hoşgörü fermanlarının ilk olarak Nikomedia'da hazırlandığı bildirilmektedir (Lactantius, De Mort., 34), bu açıdan günümüz Avrupası'nın şekillenmesinin ilk adımı İzmit'te atılmıştır (Çalık Ross 2017, Koçyiğit 2020)

Tarih sayfaları çevrilirken Nikomedia (İzmit) ve Nikea (İzmit) kentlerinin sürekli bir yarış ve öne çıkma mücadelesi içinde olduklarıyla karşılaşırız (Dereboy 2007) İki kentinde bir başkent-metropolis olma yolunda bütün sosyo-kültürel alanda var oldukları hatta metropolis olarak sikke-para bastıklarını şahit oluyoruz.

Her ne kadar Nikea-İzmit MS 325 Ekümenik (evrensel-genel) Konsil'e ev sahipliği yapmış ve İsa'nın gerçek Tanrı olup olmadığı gibi Hristiyanlığın içerisinde tartışılan bazı konuları netleştirmek amacı ile toplanmış olsa da, bütün bu değişikliklere olanak sağlayan MS 306-337 yılları arasında hüküm süren impartor I. Konstantin veya Büyük Konstantin'in Nikomedia'da büyüüp, eğitildiğini ve hatta kente yakın bir yerde öldüğünü kaynaklar bize aktarır.

Aslında bugün Bursa sınırları içinde kalan modern adıyla İznik, antik Nikea, Nikomedia kentinin kimliğinin oluşmasında ve özel karakterinin gelişmesinde yarışçı özelliği ve konumu ile çok önemli bir rol oynar (Dereboy 2007). Nikomedia (İzmit) ve Nikea(İznik) kentlerinin uzun soluklu kültürel yarışı hem antik

dönemde hem de antik dönemi önemseyen ya da dinler tarihi bilincine sahip modern ziyaretçilerin de bölgeye gelmesine ve hem antik kaynaklarda hem de din kitaplarında okudukları yerleri görme isteğine neden olmuştur.

Tablo I: Kent Tarihinin Önemli Şahsiyetleri

KİŞİ	TARİH	KENT TARİHİNE KATKILARI
Ksenophon/ Xnephon	M.Ö. 431-355	Anabasis adlı eseri ile ünlü olmakla birlikte filozof, yazar, asker kimliği ile ön plana çıkar. Eserinden yola çıkarak Bithynia bölgesi sınırları içerisinde Pers ordusu ile birlikte girmiş Kalpe'den Khalkhedon'a yol alırken muhtemelen bu yol hattında Nikomedia'ya da uğramıştır.
I. Nikomedes	M.Ö. 279-255	Bithynia Kralı ve M.Ö. 264 yılı Nikomedia kentinin kurucusudur. Kurduğu kenti, Anadolu'daki en gelişmiş ve zengin kentler arasındaydı.
Hannibal	M.Ö. 183	Pön savaşına Kartaca'nın yöneticisi ve komutanı olarak katılmış, tarihteki önemli askeri taktikçilerden biriydi. Nikomedia, Roma tarafından sürgün edildikten sonra uğradığı ikinci sığınağıdır. Romalıların eline geçmemek için Bithynia sınırları içerisinde kendini MÖ 183 yılında zehirleyerek öldürmüştür.
IV. Nikomedes	MÖ. 94-75/4	Kardeşi Sokrates'e karşı taht mücadelesi vererek Bithynia hanedanlığın son kralı olmuştur. MÖ. 74 yılında krallığı Roma'ya miras bırakır.
Genç Plinius	MS. 63-113	Yaşlı Plinius'un yeğeni olmakla birlikte Bithynia Eyaletinin yöneticisi, yazar, filozof ve iyi bir avukattır. Bithynia'daki görev yıllarında Roma İmparatoru Trianus'a Nikomedia ve çevresi hakkında önemli bilgiler aktardığı <i>mektuplar</i> yazmıştır.
Arrianus	MS. 87-145	Nikomediالی tarihçi, Roma senatörü ve İmparator Hadrianus'un da öğretmenliğini yaptığı yaşantısında <i>Aleksandrou Anabasis</i> ile <i>Bithynia Tarihini</i> yazmıştır.
İmparator Traianus	MS. 98-117	Döneminde Roma İmparatorluğunu en geniş sınırlarına ulaştırır ve Nikomedia İmparator Eyaleti olmadığı halde bu eyalete pro-consul unvanlı bir vali yerine, legatus Augusti pro praetore unvanıyla Genç Plinius'u Senatus kararıyla vali olarak atamıştır. Aynı zamanda Nikomedia su kemerleri projesini onaylamıştır.
İmparator Hadrianus	MS. 117-138	MS. 2. yüz yılın başlarına tarihlenen depremin neden olduğu yıkımı onarmak için Nikomedia'ya parasal yardımda bulunmuştur. İmparatora kenti yeniden kurduğu için kent tarafından <i>Restitutor Nikomediae</i> ünvanı verilmiştir.
İmparator Diokletianus	MS. 245-312	Döneminde yaşanan ekonomik krize çare olarak emperyal devlet yapısında değişikliklere giderek temel reformlar getirdi. Nikomedia'da imparatorluğunu ilan etmiş ve söz konusu kenti Roma İmparatorluğunun başkenti haline getirmiştir. Bu dönemde Nikomedia'ya saraylar, darphaneler, circuslar gibi yeni yapılar inşaa edildiğini antik kaynaklar aktarmaktadır.
İmparator Galerius	MS. 305-311	Dünyada bilinen ilk hoşgörü fermanını MS. 311 yılında Nikomedia'da yayınlamıştır.
Licinius	MS. 308-324	Yönetimi döneminde 311 Hosgörü Fermanı ve 313 Mileno Fermanı ilan edilmiştir.
Lactantius	MS. 240-320	Eserinde Nikomedia'dan söz eder hatta Roma ile Nikomedia arasındaki mimarlık, kent zenginliği, güzellik yarışından bahseder.
Büyük Konstantin, I.Konstantinus	MS. 306-337	Hıristiyanlığı kabul eden ilk Roma İmparatoru ve 330 yılında başkentliği Nikomedia'dan alıp Konstantinapolis'i başkent ilan etmiştir.

Nikomedia tarihinde MÖ 5.yy larla beraber başlayan Antik kaynaklar bir taraftan kendi zamanlarında ses getiren önemli şahsiyetleri (*Tablo I*) ön plana çıkarıp, onlar hakkında bilgi vermeye çalışırken diğer taraftan kent tarihine ışık tutma yolunda belirleyici mihenk taşları olmuşlardır.

1.3.1. Roma Başkenti Nikomedia:

Bithynia *Koinon* (birlik)'ün merkezi olan Nikomedia, sırasıyla Hellenistik Bithynia Krallığı, Bithynia Eyaleti ve Roma İmparatorluğu başkentliği yapmış Anadolunun en önemli antik yerleşimlerinden birisidir. Popüler bir kent olarak öncesinde Bithynialılar ve sonrasında özellikle Romalıların neden burayı başkent olarak seçtikleri konusuna gelince, tartışmasız avantajlara sahip bir yerleşim yeri olması gerçeği ile karşılaşılıyor. Kentin başkent olduğu dönemlerde ağırlıklı olarak kullanılan yoğun günlük kullanım kapları buluntusu (Ekin 2014) ve başkent teritoryasının şaşasını gösteren binaların günümüze kadar ulaşan parçaları (Girgin 2014) bize kadar ulaşan verilerin en değerlilerindedir (Çalık Ross 2019).

Kentin imparatorluk içerisindeki bu merkezi durumu, MS 3.yüzyıl sonlarında artmıştır. İmparator Diokletianus'un Nikomedia'yı kendine başkent yapması (Lact. mort. pers. XVII. 2-9.; Ruge 1936, 476) kaçınılmaz olarak imar faaliyetlerini beraberinde getirmiş ve kentin MS 4. yüzyıl içerisinde dünyanın en güzel şehri olarak

niteleneğine sebep olmuştur. Özellikle Geç Antik dönemde Nikomedia, Efes, Antiochia, İskenderiye gibi kentlerle yarışacak şekilde dünyaca ünlü bir konuma gelmiştir.

2. Nikomedia Antik Kentinin Kültür Mirası

2.1. Bilimsel Çalışmalar ve Yöntemleri

Arkeolojide takip edilen en önemli iki yöntem stili karşılaştırmak-stil kritik ve kültür varlıklarının kronolojik olarak ele alınmasıdır. Bilimsel çalışmalar ise müzelerde müze çalışması-araştırması olarak tanımlanır. Ören yerleri ve arkeolojik dokularda yapılan çalışmalar ise, yüzey araştırması, kurtarma kazıları ve bilimsel kazılar olarak adlandırılır. Son yıllarda bir sosyal bilim olan Arkeoloji ile fen bilimlerinin birleşmesi olan Arkeometri bilimindeki gelişmeler hem Nikomedia teritoryasında tespit edilen kültür varlıkları hem de bu kültür çevresinden koparılmış ve farklı koleksiyonlarda sergilenen eserler üzerinde uygulanarak bilim dünyası ile paylaşılır duruma gelmiştir.

Özellikle son yıllarda büyük bir artış gösteren akademik çalışmalardan lisansüstü tezleri (*Tablo II*) bilimsel olarak incelenen konular açısından tarihi ve kültürel geçmişi ile Nikomedia'nın bir çok bilim dalına ışık saçacak bir potansiyele sahip olduğunu ispatlamışlardır.

Tablo II: Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Yüksek Lisans

Öngen, S. (2021). <i>Kocaeli ve Çevresi Thrak İzleri</i> . Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
Deniz, Y. A. (2020). <i>Hellenistik ve Roma Döneminde Nikomedia</i> . Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
Koçyiğit, E. S. (2020). <i>Nikomedia Hoşgörü Fermanı'nın Kocaeli Kent Kültürü ve Toplumsal Bellek Bağlamında Yeri ve Önemi</i> . Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
Karanfil, S. (2019). <i>Kocaeli Müzesi'ndeki Bizans Sikkeleri</i> . Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
Konuş, G. (2019). <i>Roma İmparatorluk Dönemi Pontos Ve Bithynia Bölgeleri Sikkelerinde Mimari Tasvirler</i> . Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
Özak, T. (2019). <i>Taş Ocağından Tapınağa: Nicomedia Rölyefleri Örneğinde Geç Roma Dönemi Heykeltıraşlık Atölyelerinin İşleyiş Mekanizmaları</i> . Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
Gökkadar, T. (2018). <i>İzmit (Nikomedia) Kültür Varlıkları ve Arkeolojik Turizm</i> . Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
Karahan, G. (2018). <i>Bithynia Bölgesi'nde Kybele Kültü</i> . Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
Yücedağ, Z. (2018). <i>Nikomedia Lahitleri</i> . Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
Karaoğlu, T. (2017). <i>Giresun Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Bizans Sikkesi</i> . Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
Tekdemir, N. (2016). <i>Roma Dönemi Nikomedia Sikkelerinde Tapınak Betimleri</i> . Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Ekin, E. (2014). <i>Nikomedia ve Çevresinden Roma Dönemi Pişirme Kapları</i> . Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Girgin, O. (2014). <i>Nikomedea ve Çevresinden Roma ve Bizans Dönemi Sütun Başlıkları</i> . Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
Yavuzılmaz, Y. (2014). <i>Kocaeli Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri</i> . Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Hakan, G. (2009). <i>Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri</i> . Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
Aslan, E. (2006). <i>Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Motiflere Göre Antik Çağ Gemileri</i> . Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Erdoğan, E. (2001). <i>Roma Dönemi Nikomedea Sikkeleri</i> . Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doktora

Aksoy, T. (2016). İzmit (Nikomedea) Su Yolları. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

2.2. Taşınmaz Kültür Varlıkları

Arkeolojik verilerin göstergesi olan Kültür varlıkları, arkeoloji alan çalışmalarında Somut Olmayan ve Somut Kültürel Varlıkları olarak ele alınırken, ikinci sıradakiler ayrıca Taşınır ve Taşınmaz Kültür Varlıkları olarak değerlendirilmektedirler. Bu makalede sadece kent merkezindeki Taşınmaz Kültür Varlıkları incelenecektir.

Nikomedea Surları

Roma ve Bizans Dönemlerinde İzmit 'in oldukça geniş bir bölümünü çevreleyen, bölgeye hakim tepeler üzerindedir. Surlar kenti, kuzey-batı-doğudan gelen yollarla ve tatlı su kaynakları ile ilgili tehlikelerden korumaktaydı. Surların uzunluğu 6 kilometreyi aşmaktadır. En yüksek noktası 10 metreyi geçen Bayraktar Burcu'dur (Fıratlı 1971, 11-12; Foss 2002, 50; Zeyrek 2005, 30).

Kanlıbağ Tümülüsü

Doğu Nekropol alanında 1967 yılında yapılan temel kazısı esnasında ortaya çıkarılan tümülüsün kalker taşından yapılmış tonozlu bir mezar odası açığa çıkarılmıştır. Tümülüsün içinde çok sayıda küçük buluntu ele geçmiştir (Meriçboyu- Atasoy 1969, 67-80).

Gültepe Nekropolü ve Martyrion Alanı

Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait mezarlar bulunan alan, Nikomedea'nın kuzey nekropolünün bir parçasıdır. MS. 4. -5. yüzyıla tarihlenen bir kilise (?) kalıntısı ile çevresinde konumlanan Martyrion bulunmaktadır (Aksoy 2011, 43; Demir 1993, 229-249).

Üçtepelere ve Kabaoğlu Köyü Tümülüsleri

Tescil edilmiş 7 adet tümülüsten köyün içindeki Büyük Tümülüs adındaki kazılmıştır. Mezar odasında kline parçaları ile iskelet parçaları ele geçmiştir (Aksoy 2011, 79-85; Aksoy 1996, 399-413). Umuttepe Üniversite Yerleşkesi'ne yakın bir yerde 2006 yılı Yüzye Araştırmaları sırasında bir tümülüs'ün yol açımı sırasında tahrip edildiği gözlenip raporlanmıştır.

Su Yolları/Taşıma Sistemleri (Kanallar ve Kemerler)

Bir dönem Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki başkenti olan Nikomedea'da ihtiyaç karşısında inşa edilen su yolları ağı; kesme taş kanallar, kayaç örgü kanallar, örgü kanallar, oyu kanallar,

havalandırma bacaları, su köprüleri/su kemerleri, pişmiş toprak borular ve kurşun borulardan oluşmaktaydı Nikomedea su yolları arasında en yüksek su taşıma kapasitesine sahip su yolu Paşasuyu olup 28 kilometre uzunluğundadır (Aksoy, T., 2015, 187-239; Ayşe Çalık Ross, Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzye Araştırmaları, 2005-2019 Raporları)

Kabaoğlu Antik Su Kemerleri

İki katlı inşaa edilmiş su kemeri 50 metre uzunluğunda ve 15 metre yüksekliğinde Roma, Bizans ve Osmanlı Döneminde kullanım ve onarım görmüştür. Çevresinde antik yerleşim olduğuna işaret eden seramik parçalarına rastlanmıştır (Aksoy 2011, 116).

İn Bayırı Sarnıcı

Saraybahçe İlköğretim Okulu'nun bulunduğu mevkide, MS. 4.-5. yüz yıla tarihlenen ve 24 sütun, 15 ayak tarafından taşındığı seyahatlarca söylenen, tuğladan inşaa edilmiş sarnıç kısmen toprağa gömülü durumdadır (Fıratlı 1971, 18; Aksoy 2016, 153).

Nymphaion

Nikomedea kent merkezi Hacıhasan Mahallesi'nde bulunan Roma Dönemine ait Anadolu'nun en büyük anıtsal çeşmelerinden biridir. Yapının cephesinde korint tarzı sütunlar ile yazıtlı bir kemer bulunmaktaydı (Fıratlı 1971, 14).

Nikomedea Antik Tiyatrosu

Yüzye Araştırması ekibinin 2005 yılında keşfettiği en çarpıcı buluntulardan birisidir. İzmit/Orhan Mahallesi'nde bulunan Hellenistik-Roma Dönemi antik tiyatronun, cavea/theatron kısmı, analemma duvarına ait dış cephesi tespit edilmiştir. Tiyatronun yamaca yaslı konumu, ön plana çıkan şehir manzarası ve oturma sıralarının ana kayaya oyulmuş olması yapıya Hellenistik özellik veren unsurlardır. Yapının dış çapı 164 metre olarak ölçülmüştür, bu özelliği ile Antik dünyanın en büyük tiyatrosu ya da yeni keşfedilecek tiyatroları arasında yer aldığı tespit edilmiştir (Çalık Ross 2007, 97, 112, 120-121).

Seka Arazisi Kalıntıları

Seka inşaatı sırasında ortaya çıkan duvar kalıntıları, Roma Dönemi hamam yapısı, liman agorasına ait olabilecek bina kalıntıları, İmparator Diokletianus'a ait olduğu düşünülen saray kalıntıları bu alanda yapılan kurtarma kazıları sonucu ortaya çıkarılmış mimari verilerdir (Zeyrek vd. 2005; Fıratlı 1971, 16; Bittel, Schneider, Dörner 1939, 94-207).

Çukurbağ Antik Kalıntıları

Roma Dönemine tarihlenen ve kent merkezi Çukurbağ'da kurtarma kazısı sonucu bulunan, anıtsal bir Roma yapı kompleksine ait mimari parçalar, çok renkli kabartmalar ve heykeller gün yüzüne çıkarılmıştır (Aksoy 2011).

Aziz Pantelemon Manastırı

İzmit'in batısında konumlanmış Bizans Dönemi kilise yapısı üzerine, Birinci Dünya Savaşı öncesinde inşaa edilen Pantelemon Manastırı yapısı, savaş esnasında yıkılmıştır. Geç Dönem yapısı olmasına rağmen altında Bizans Dönemi kilise yapısı olduğu kaynaklarda belirtilmiştir (Fıratlı 1971, 17-18; Aksoy 2011, 44).

2.3. Kurtarma Kazıları

Kanlıbağ Tümülüsü

Doğu nekropol alanında, Kadıköy Mahallesi'nde 1967 tarihinde Kanlıbağ Tümülüsü kurtarma kazısı yapılmıştır. Bulunan kültür varlıkları: tonozlu mezar, zemini çakıl döşeli dromos ve kiremit mezar; mezar odasında, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen toprak kandiller, koku şişeleri, diadem, kaplar, yüzük, plaka/amulet, yüzük taşı, cam boncuklar, küçük çubuklar, disk, anahtar, kemer tokası, bronz tel kulp, bronz süslü çubuk, bronz halkalar, bronz sikkelerdir (Fıratlı, 1971, 17; Meriçboyu-Atasoy 1969, 67).

Gültepe Nekropolü ve Martyrion

Nikomedia'nın kuzey nekropol sahasında Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait mezarlar bulunan alan belgelenmiştir. 1991 yılında bu arkeolojik alanda yapılan çalışmalarda, önce freskli bir mezar odası, ayrıca 12 mezar odası, 7 mezar, Bizans Dönemi'ne tarihlenen tuğla örgülü mezarlar, lahit, yazılı adak taşları, dörtgen şekilli mezarlar, MS. 4. veya 5. yy. ait haç planlı bazilika yapı/kilise ve çevresinde bulunan martyrion'a rastanmıştır (Aksoy 2011, 43; Demir 1993, 229-249).

Üçtepelere ve Kabaoğlu Köyü Tümülüsleri

Üçtepelere ve Kabaoğlu Köyleri ve eski İstanbul yolu üzerinde 7 adet tümülüs bulunmuştur. 1994 tarihinde, İzmit Müzesi tarafından Büyük Tümülüs'de kurtarma kazısı yapılmıştır. Üç adet kliniye ait parçalar bulunmuştur (Aksoy 2011, 79; Aksoy 1996, 399-413).

Çukurbağ Antik Yapı Kompleksi

Çukurbağ Mahallesi, özellikle Roma Dönemi Nikomedia'sının önemli yapı kalıntılarının ortaya çıkarıldığı bir merkezdir. 2001 ve 2009 yılları arasında kurtarma kazılarında anıtsal bir Roma yapısına ait mimari kalıntılar, çok renkli (polikrom) rölyefler ve

heykeller ortaya çıkarılmıştır. Ele geçen buluntular arasında polikrom rölyefler, 4 farklı devasa heykelle ait olduğu düşünülen mermer parçalar, çok sayıda mimari yapı parçası ve Herakles heykeline ulaşılmıştır. Bu alandaki kazılar hala devam etmektedir (Aksoy 2011, 47).

Serdar Mahallesi İSU Kazısı

2017-2019 yılları arasında Serdar Mahallesi'nde gerçekleştirilen kurtarma kazılarında, özellikle Roma Dönemine ait çok sayıda kiremit mezar, amphora mezar, 4 tanesinde yazıt bulunan 5 adet lahit keşfedilmiştir. Bu alandaki Kocaeli Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan çalışmalar hala sürdürülmektedir.

Seka Alanı Kurtarma Kazısı

1930'lu yılların sonlarında, Kâğıt Fabrikası kazıları esnasında, antik kentin deniz kenarındaki batı köşesine dair, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü yetkilileri tarafından gözlem yapma şansı yakalanmış ve yapılan bu gözlemler 1939 yılında yayımlanmıştır (Bittel, Schneider, Dörner 1939, 94-207). Fabrika kazıları esnasında alanda büyük çaplı yapılar ve yapı kompleksleri ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde tanımlanabilen ve büyük bir kompleks halinde olduğu anlaşılan bir yapı hamamdır. Ortaya çıkan pişmiş toprak künkler, mermer kaplama levhaları ve zemin altı kanalları yapının tanımlanması için arkeolojik kanıtları ihtiva etmiştir. Seka alanındaki yapı gruplarının büyük kısmı MS 3. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Alandan çıkan, mimari dışında, çok sayıda arkeolojik eser de vardır. Bu eserler içerisinde İmparator Diokletianus portresi de dâhil olmak üzere çok sayıda erkek ve kadın portresi, Kybele ve satyr gibi mitolojik karakterlerin heykelsiz boyutlarındaki tasvirleri ve yazıtlar, Dörner tarafından tanıtılmıştır (Dörner 1941-1942). Yine Seka Alanı'ndan çıkan bir bölüm bronz eser (Koyunoğlu 1953, 31-37) ve sikkeler (Ebcioğlu 1967, 166-172) de daha sonraki yayımlarda ele alınmıştır. Tüm bu veriler, alandaki yoğun mimari dokuyla birlikte değerlendirildiğinde Seka Alanı'nın Nikomedia'nın en azından ticari merkezini teşkil ettiğini göstermektedir.

2.4. Yüzey Araştırmaları

2005 yılından bu yana sürdürülen "Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması" arkeolojik çalışmalarında, modern İzmit'in altında kalmış, dünya kültür mirasında önemli bir yeri olan antik Nikomedia kentini ve teritoryumundaki küçük/büyük tüm antik yerleşimleri belirlenmesi, arkeolojik dokuların ve eserlerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. 2005 yılında, İzmit merkez ilçesinde başlatılan çalışmaların sonucunda elde edilen önemli veriler, kentin tarihsel kimliğine önemli açılımlar getirecek niteliktedir. Özellikle antik kent kimliğinde çok önemli bir yeri olan Orhan Mahallesi'ndeki tiyatro yapısı, Kocaeli kentinin antik tarihsel kimliği varlığının önemsenmesi ve korunması yönünde önemli bir etki yaratmıştır. Üçtepelere, Gültepe gibi nekropol alanları da belirlenerek çalışmalar sonucunda Nikomedia kentinin arkeolojik haritası çıkartılmış antik dokunun yayılım alanları tespit edilmiştir

Yüzey Araştırmaları kent merkezindeki taramalarla başlatılmış ve Nikomedia antik kentinin su ihtiyacını büyük oranda karşılayan, Paşasuyu su kaynağından başlayarak Çukurbag'a kadar devam eden antik su sistemi izlenmiştir. Su kaynağından kent merkezine kadar, suyun 23 adet su kemeri ile taşınırken kent içerisine dağıtımının, pişmiş toprak künklerle veya kiremitten semer-dam çatılı, taş örgü-dörtgen kanallar ile yapıldığı belirlenmiştir. Kentin savunma sistemleri incelenmiş, antik kentin güvenliği-ni sağlayan Diokletianus Dönemi'nde genişletilerek onarılan sur sistemi takip edilmiş ve belgelenmiştir (Çalık Ross 2008, 2010).

Nikomedia'nın konumlandırıldığı İzmit merkezde tamamlanan çalışmaların ardından takip eden yıllarda Hellenistik-Roma Başkenti olarak Nikomedia'nın kültür etkisi içinde kalan-teritorya sınırlarını kapsayan Kocaeli'nin diğer ilçeleri araştırılmaya başlanmıştır (Çalık Ross 2007, 2007b).

Deniz ve kara yolları açısından önemli bir konuma sahip Nikomedia'ya ulaşan antik kara yolları ve bu yolların denizle bağlantısı olanlarının büyük kısmı Kocaeli yüzey araştırmasında belirlenerek harita üzerine işlenmiştir. Batıda Khalkedon (Kadıköy) üzerinden Nikomedia'ya ulaşan ana yol ağları takip edilmiştir. Ana yollardan ayrılarak dağılan ara yollar ve çevrelerindeki arkeolojik alanlar bu sayede incelenmiştir. Nikomedia'nın batısındaki araştırmalarda çok sayıda Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait yerleşim yerleri ve nekropoller tespit edilmiştir. Belirlenen mezar tipleri arasında Tümülüsler, kiremit çatma mezarların yanı sıra çok sayıda yerel taştan veya mermerden Balkan ve Avrupa Thrakia'sında bulunanlara benzeyen lahit ve/veya parçaları tespit edilmiştir. Tespit edilen mezarlardan, Nikomedia nekropol sınırlarının Körfez'e ve hatta Kandıra sınırları içerisine kadar uzandığı görülmüştür. Bu bölgeye ait en önemli buluntulardan biri ise Thrak kültürlerine ait açık hava tapınım alanlarıdır. Hem Avrupa hem de Asya Thrakia'sında görülen bu kutsal alanlar, kaya üzerinde yer alan farklı boyutlardaki sunu çukurları ile büyük benzerlikler taşımakta olup bölgenin antik dönem dini ritüelleri ve kökenleri hakkında önemli bilgi sağlamaktadırlar. Bütün bu araştırmalar sürdürülürken Hava Arkeolojisi teknolojisi eğitimi de Türkiye'de ilk defa verilip, bu teknoloji kullanılarak bilimsel ilerlemelerin avantajı sağlanmıştır (Çalık Ross 2014)

Nikomedia teritoryumunda yer alan Astakos/Astakenos (İzmit Körfezi güneyinde gerçekleştirilen incelemelerde Eribolon (Gölcük), Prainetos/ Preietos veya Pronectus (Karamürsel), Soroi (Tepeköy) ve Herakleia (Ereğli) gibi önemli antik kentlerin lokasyonları ve sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Nikomedia veya Hellenapolis (Altınova) üzerinden Nikea (İzmit) antik kentine ulaşan antik yollar takip edilmiş, bu yollar üzerinde daha önce hiç belgelenmemiş birçok köprü kalıntısı tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesinin

beş gözlü olabileceğini düşünmekteyiz. Antik Dönemde de su kaynağı ve toprak açısından oldukça bereketli olan bu bölgede çok sayıda Hellenistik ve Roma dönemi yerleşimi olabilecek alanlar harita üzerine işlenmiştir. Bunlarla birlikte Osmanlı Dönemi köyleri ve aralarındaki ulaşımı sağlayan köy yollarının yanı sıra Kurtuluş Savaşı sırasında etkin rol oynamış siperler ile savaş sırasında bu siperlere erzak taşınmasını sağlayan ara yollar ortaya çıkarılmıştır (Çalık Ross, Ekin 2020)

Ticarette büyük rol oynayan Nikomedia'nın Karadeniz kapısı Kalpe (Kerpe) ile arasındaki ulaşımı sağlayan kara yollarının bir kısmı açığa çıkarılmıştır. Özellikle antik dönem yol mühendisliğinde gördüğümüz taş döşeli yolların buradaki kayalık alanlarda kullanılmaması dikkat çekicidir. Zemini kayalık olan yol güzergâhları olasılıkla çamurlanarak bataklık haline gelmeyeceği için olduğu gibi bırakılmıştır. Bu sayede tekerlek izleri tespit edilerek fotoğraflanmıştır. Yapılan çalışmalarda taş ocakları, deri tabaklama işliği, lahit atölyeleri gibi birçok atölyenin tespiti bize bölgenin bir üretim merkezi olduğunu düşündürmektedir. Yerel taşlardan yapıldığını gördüğümüz çok da kaliteli olmayan lahithler belirlediğimiz gibi platformlu, yazatlı büyük boyutlu mermer lahitlerinde bölgede yer aldığı görülmüştür. Bu da bölgenin irili ufaklı çok sayıda yerleşime ev sahipliği yaptığını kanıtlamaktadır.

Nikomedia'nın doğusunda gerçekleştirilen çalışmalarda ise Sakarya üzerinden Ankyra (Ankara) antik kentine doğru İç Anadolu'ya ulaşan antik yol güzergâhı izlenmiş, bu yol çevresindeki yerleşim yerleri incelenmiştir. Bölgede en yaygın mezar tipinin toprak yığma Tümülüs olduğu görülmüştür. Bu Tümülüsler incelendiğinde ise bilim dünyasında az bilinen bölgeye özgü yeni ölü gömme geleneklerinin var olduğu anlaşılmıştır. Sonuçların kesin bir şekilde kanıtlanması için bölgede bilimsel arkeolojik kazı yapılması şarttır.

2005 yılından beri sürdürülen çalışmalar sonucunda ele geçen ve-riler, önemli bir coğrafi konumda bulunan Kocaeli kentinde, antik dönemde jeopolitik, ticari ve askeri bir öneme sahip olan antik yol ağını, hayati öneme sahip olan antik su sistemlerinin, nekropol alanlarının, daha önce belirlenmemiş antik yerleşimlerin ve zengin arkeolojik dokuların belirlenmesi, antik kentin teritoryumunun oldukça geniş olduğunu ve dahi çevresinde zengin birçok yerleşim yerini kültürel olarak etkilediğini kanıtlamaktadır. Ayrıca yüzey araştırmaları sayesinde tarihhöncesi dönemler için Doğu Marmara olarak adlandırılan bölgenin çok fazla bilginin olmadığı Prehistorik ve Protohistorik dönemleri hakkında yeni bulgulara ulaşılmış ve halen ulaşılmaktadır. Zengin buluntuların yüksek kalitesi, kent merkezi ve teritoryumunun hem kültürel hem de tarihi dokusunun insanlığın kültür mirası olarak tüm dünyaya tanıtılmasının gerekliliğini gösterecek düzeydedir.

Tablo III. Kocaeli İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2005-2017 Yıllarına Ait Buluntu Verileri (Çalık Ross 2019, 28)

Yıllar	Prehist. Taş Alet	Seramik Parçalar			Mimari Parça	Heykel Parçaları	PT Figürin	Sikke	Metal	Yerleşim	Nekropol	Tümülüs	Taş Ocağı	İşlik, Atölye	Kilise
		Profilli	Profilsiz	Toplam											
2005	11	444	693	1137	267	7	9	23	42	1	1	7	0	0	0
2006	2	160	580	740	212	2	4	4	29	7	0	0	0	0	1
2007	0	23	152	175	325	0	0	0	0	3	12	14	1	1	2
2008	0	0	489	489	28	0	0	5	4	0	0	0	1	1	0
2010	0	0	562	562	82	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0
2011	0	434	520	954	88	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	52	554	1281	1835	172	4	2	1	0	5	0	0	0	0	0
2013	78	154	300	454	139	1	0	0	0	2	2	4	0	0	6
2014	2	763	527	1290	127	3	0	1	2	8	3	0	2	2	1
2015	10	532	200	732	60	0	0	11	1	6	5	0	2	1	0
2016	0	320	227	547	38	0	0	0	0	2	0	17	0	1	2
2017	2	450	400	850	17	0	0	1	1	4	2	39	0	0	3
TOPLAM	157	3834	5931	9765	1555	17	16	46	79	41	25	81	6	7	15

Sonuç ve Öneriler

Kronolojik olarak tarihi geçmişine bakıldığında Nikomedia Antik Kenti Geç Antik Dönemin en önemli kentleri arasında sıralanmaktadır. Kentle ilgili yapılan araştırmalar tarihi coğrafyası ve jeopolitik konumu itibarı ile bir rol oynayan bu antik kent ve çevresinde sürdürülen çalışmalar keşfedilecek daha birçok verinin var olduğunu göstermektedir. Ulaşılan ve ulaşılacak olan bu veriler, Kocaeli kentinin ve ülkemizin dünya tarihi üzerinde oynadığı rolün önemini açığa çıkaracak, hak ettiği öneme ve seviyeye getirecektir. Arkeoloji dünyası tarafından az tanınan bu bölge içerisindeki farklı kültürlerle ait veriler daha sonraki çalışmalar için bir referans kaynak oluşturacaktır. Bithynia bölgesi içerisindeki farklı Hellenistik ve Roma kültürlerine ait unsurların yanı sıra Thrak kültürlerine ait verilerin tam olarak anlaşılabilmesi için ise çalışmaların tamamlanması gerekmektedir. Uygarlık tarihi açısından değerlendirildiğinde Nikomedia kentinin dünya coğrafyasındaki en dikkat çekici özelliğinden birisi, bir liman kenti olarak, uluslararası insan sirkülasyonunun en fazla yaşandığı coğrafi noktaların başında gelmesidir.

Antik dünyada klasik liman kentleri karakteristik özelliğinin yanı sıra bugünün şartlarında Türk Donanma kuvvetlerinin konuşlu olduğu da düşünülürse- insanlığın sığınacağı dünyanın en korunaklı ve güvenli limanlarından birisi olması nedeniyle yıldızı hep parlıyordu. Bu nedenle limanda yer alan yapılar uluslararası temel ihtiyaçları karşılayacak görkemli yapılarıdır.

Antik kentin doğal bir limana sahip olmasının yanı sıra körfezin etrafının doğal taş ve mermer kaynakları ile çevrili olması bir Roma Başkentinin sağlam ve görkemli yapılarla donatılmış olduğunu hemen hemen bütün antik kaynaklar yazmıştır.

İzmit merkezindeki antik kentin Arkeolojik eserlerine bir turist-ziyaretçi gözüyle bakıldığında ayakta durmayı başarabilmiş çok az yapı ile karşılaşıldığını görüyoruz.

Taşınmaz Kültür varlığı olarak tescil edilmiş büyük çoğunluğu gözle görülebilen en dikkat çekici yapı grubunu kent surları ve sur sisteminin ayrılmaz parçası olarak kule-burçlar oluşturmaktadır. Kentin ayrıca akropolis'ini oluşturan Orhan Mahallesi içinde iç sur duvarları belirgin bir şekilde tepeyi çevrelemekte ve çıplak gözle izlenebilmektedir. Bilindiği üzere antik dünyanın sosyo kültürel hayatının cıvı cıvı yaşandığı, son derece hareketli ve popüler yapısı Antik Tiyatrolardır. Nikomedia antik tiyatrosuda yine Orhan Mahallesi içinde, yamacaya yaslanarak şehri tepeden seyreden ve manzaraya hakim bir konumda, dünyanın en büyük antik tiyatrolarından birisi olarak, 7 girişi ve hatta yan duvarları ayakta duran bir sahneser niteliğinde ilgi beklemektedir.

Nikomedia antik kenti bugün modern İzmit kentinin yerleşimi altında hala gizemini saklarken bazı dokularında gün yüzüne çıkan yapıları, toprak altında daha neler olabileceği konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar:

- Arrianos. "Bithynika" Fragmenta Historicorum Graecorum, C.:III. Karl Müller, Paris, (Firmin Didot Fratres, Çev.), 1849.
- Cassius Dio. Roman History, C.:V, Earnest Cary Çev.). The Loeb Classical Library, Cambridge, Harvard University Press, 1955.
- Diodorus Siculus, Diodorus of Sicily, Çev.: C.H. Oldfather, London, 1946.
- Eusebius. The Ecclesiastical History, C.:II, J.E.L. Oulton (Çev.) The Loeb Classical Library, Cambridge, Harvard University Press, 1942.
- Herodotos, Tarih, Çev.: Müntekim Ökmen, 8. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Ksenophon, Anabasis, Onbinlerin Dönüşü/ANABAΞΙΣ, Çev.: Oğuz Yarlıgaş, İstanbul, Kabcacı Yayınevi, 2011.
- Lactantius, De Mortibus Persecutorum, Ed.: Iohannes Pesenti, Torino, Stamperia Reale G.B. Paravia, 1922.
- Malalas, The Chronicle of John Malalas, Çev. Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys v.d., Byzantina Australiensia, 4, 1986.
- Memnon, Herakleia Pontike Tarihi/περι Ἡρακλείας, Çev.: Murat Arslan, İstanbul, Odin Yayıncılık, 2007.
- Pausanias, Description of Greece, 3 vols. Çev.: F.Spiro, Leipzig, 1903.
- Plinius, Epistulae/Anadolu Mektupları: 10. Kitap, Çev.: Çiğdem Dürüşken, Erendiz Özbayoğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Skylaks, Periplus: Geographi Graeci Minores, Çev. C. Müllerus, (1965), Hildesheim.
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII. XIII. XIV., Çev.: Adnan Pekman, 4. bs., İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

Modern Kaynaklar:

- Aksoy, T. (2016) İzmit (Nikomedeia) Su Yolları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, T. (2011). Kocaeli Kültür Envanteri (KKE). Kocaeli: Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları.
- Aksoy, T. (2000). İzmit Su Yolları. İzmit: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
- Aslan, E. (2006). Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Motiflere Göre Antik Çağ Gemileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bayburtluoğlu, C. (1967). İzmit'te Bulunan Arkaik Kuros Başı. Belleten III, 31-34.
- Bittel, K. Schneider, A. M. ve Dörner, F. K. (1939). Archäologische Funde aus der Türkei 1934-1938. Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, 54, 94-207.
- Bosch, C. (1937). İzmit Şehrini Muhtasar Tarihi (O. N. Arıdağ, Çev.). İstanbul: Devlet Basımevi.
- Çalık Ross, A., vd. (2005). Nikomedia (İzmit) Depremleri ve Arkeoloji. Deprem Sempozyumu, Kocaeli, 23- 25 Mart 2005 içinde (ss.763-767). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

- Çalık Ross, A. (2007). Ancient İzmit: Nicomedia. İstanbul: Delta Yayınevi.
- Çalık Ross, A. (2007a). "Arkeosismoloji ve Nikomedia (Antik İzmit)", Deprem Sempozyumu 2007, 22-24 Ekim 2007 içinde (ss. 745-746). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Çalık Ross, A. (2007b). İzmit'te Arkeoloji ve Yüzey Araştırmaları. I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu, 20-22 Nisan 2006, Kocaeli, Bildiri Kitabı içinde (ss 909-922). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
- Çalık Ross, A., Bora A., Esentürk, Y. (2007). "Nikomedia (Antik İzmit) Çevresinde Jeoarkeoloji Çalışmaları", Deprem Sempozyumu 2007, 22-24 Ekim 2007 içinde (s.265). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Çalık Ross, A. (2008). Recent research in the ancient city of Nikomedia (İzmit) and Its Environs. Pontica 2008: Recent Research on the Northern and Eastern Black Sea in Ancient Times, International Colloquium at the Institute of Archaeology, Jagiellonian Üniversitesi, 21-26 Nisan 2008 içinde (ss. 11). Wraclow: Jagiellonian Universitat.
- Çalık Ross, A. (2010). Preserving in situ remnants of ancient Nicomedia (İzmit). 16th Annual Meeting the European Association of Archaeologists, 1-5 September 2010 içinde (ss. 20). Lahey (Den Haag): European Association of Archaeologists.
- Çalık Ross, A. (2011). "Nikomedia (İzmit) Arkeoloji Çalışmaları ve Kentin Vizyonu", 38. Icanas Kongresi, 10-15 Eylül 2007 içinde (ss. 879-897). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Çalık Ross, A. (2012). Nicomedia in the time of Augustus. International Colloquium on the Romans at the Black Sea During the Time of Augustus, 4-9 Haziran 2012 içinde (ss. 7-8). Tulcea.
- Çalık Ross, A. (2014). Monitoring the Eastern Marmara Region from the Air: The First Aerial Archaeology School in Turkey. EAA (European Association of Archaeologists) 20. Annual Meeting, 10-14 September 2014 içinde (ss. 61). İstanbul: European Association of Archaeologists.
- Çalık Ross, A. (2014a). The Eastern Marmara Region in Antiquity: A Transit Region Between Europe And Asia. EAA (European Association of Archaeologists) 20. Annual Meeting, İstanbul, 10-14 September 2014 içinde (ss. 59). İstanbul: European Association of Archaeologists.
- Çalık Ross, A. ve Bora, A. (2015). Doğal Afetlerin Romanizasyon Sürecindeki Rollerini: Nikomedia (Antik İzmit) Çevresinde Roma İmparatoru Hadrian'ın Onarım Faaliyetleri ve Depremler. Kocaeli 2015, International 5th Earthquake Symposium, 10-12 June 2015 içinde (ss. 68-69). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Çalık Ross, A., (2016). A Tale of Two Roman Cities: Nicomedia and Thessaloniki in the Time of Galerius. I. International Thessaloniki Art & Design Symposium, 3-6 March 2016, Thessaloniki/Greece, Online: <https://www.docdroid.net/56Hyd2s/i-uluslararası-selantik-sanat-ve-tasarım-sempozyumu-tam-metin-kitab.pdf.html>, s. 331-342.
- Çalık Ross A. (2017). Hoşgörü Başkenti Nicomedia ve Galerius'un

Hoşgörü Fermanın Çeviri Denemesi. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD) 6, Güz 2017, 135-145.

• Çalık Ross A. (2019). Kocaeli Tarihi Coğrafyasına Kocaeli Yüzey Araştırmasının Katkıları, Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu- V, Cilt.I içinde (ss. 19-28). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

• Çalık Ross A. ve Ekin E.,(2020) “Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmasında Keşfedilen Siperler”, Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu VI, Kocaeli, 8-10 Mart 2019 içinde (ss.847-850),Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

• Demir,Zeynep (1993). “Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. Km İzmit Kesimi Gültepe Park Alanı Nekropolü Kurtarma Kazısı”. III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi: 229-249.

• Demir,Zeynep (1994). “Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. Km İzmit Kesimi Gültepe Park Alanı Nekropolü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı”. IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi: 357-375.

• Dereboy, N., 2007, ‘A Tale of Two Cities-A Comparative Study of the Development of the Ancient Cities, Nicaea and Nicomedia (İznik and İzmit)’, I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri,(Kocaeli: 20, 21, 22 Nisan 2006), I-II, 486-98.

• Dörner, F. K. (1939) “Archaeologische Funde aus der Türkei”. *Archaeologischer Anzeiger*, 156-171.

• Dörner, F.K.(1941) ‘Ein neuer Porträtkopf des Kaisers Diokletian’, *Die Antike* 17, 139-46.

• Dörner, F. K. (1941a). *Inchriften und Denkmäler aus Bithynien*. *IstForsch*, XIV, Berlin: Yayinevi.

• Drexler, W.(1897-1902). *Nicomedia*. ML III, 361-362.

• Duyuran, R. (1947). İzmit’ten Yeni Getirilen Arkeolojik Eserler. *TTOKB*, LXXI, (ss.13-15).

• Ebcioğlu, İ.(1967). İzmit Definesi. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* IXX, (ss.166-174).

• Ekin, E. (2014). *Nikomedia ve Çevresinden Roma Dönemi Pişirme Kapları*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

• Erdoğan, E. (2001). *Roma Dönemi Nikomedia Sikkeleri*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

• Fıratlı, N. (1971). *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

• Fıratlı, N. (1953). *Bithynia Araştırmalarına Birkaç İlave*. *Belleten* XVII, 15-25.

• Foss, C. (1996). *Survey of Medieval Castles of Anatolia II. Nicomedia*. Londra: British Institute of Archaeology at Ankara.

• Girgin, O. (2014). *Nikomedia ve Çevresinden Roma ve Bizans Dönemi Sütun Başlıkları*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

• Gökkadar, T. (2018). *İzmit (Nikomedia) Kültür Varlıkları ve Arkeolojik Turizm*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

• Karanfil, S. (2019). *Kocaeli Müzesi’ndeki Bizans Sikkeleri*. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

• Koçyiğit, E. S. (2020). *Nikomedia Hoşgörü Fermanı’nın Kocaeli Kent Kültürü ve Toplumsal Bellek Bağlamında Yeri ve Önemi*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

• Konuş, G. (2019). *Roma İmparatorluk Dönemi Pontos Ve Bithynia Bölgeleri Sikkelerinde Mimari Tasvirler*. Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

• Koyunoğlu, Ö. (1953). *İzmit’ten Gelen Bronz Eserler*. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, VI, (ss. 31-37).

• Meriçboyu, Y. ve Atasoy, S. (1969). “İzmit Kanlıbağ Tümülüsü” *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No: 15-16, 67-71.

• Ökse A.T., Çalık Ross, A. ve A. Konak. (2019). *Kocaeli Yarımadası Tunç ve Demir Çağlarına Ait Arkeolojik Bulgular: Yüzey Araştırmaları ve Kocaeli Müzesi’nde Korunan Eserler*. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 162, 17-40.

• Öngen, S. (2021). *Kocaeli ve Çevresi Thrak İzleri*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

• Özak, T. (2019). *Taş Ocağından Tapınağa: Nicomedia Rölyefleri Örneğinde Geç Roma Dönemi Heykeltıraşlık Atölyelerinin İşleyiş Mekanizmaları*. Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

• Öztüre, A. (1969). *Nicomedia-İzmit Tarihi*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.

• Philipp, H. (1987). *Eine Hellenistische Satyr Statuette aus İzmit (Nicomedia)*. *AA* 131, (ss.43).

• Ruge, W. (1896). *Bithynia*. *RE* III, 507-510.

• Ruge, W. (1936). *Nicomedia*. *RE* XXXIII, 468-492.

Ruge, W. (1936). *Nikomedia*. *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, 17/1 içinde (ss.468-492). Stuttgart: George Wissowa.

• Speidel M. P. (1985). *Bithynian Gravestones of Roman Legionaries*. *Epigraphica Anatolica*, (EA), 5, 89-96.

• Şahin, S. (1974). *Neufunde von Antiken Inschriften in Nikomedia (İzmit) und in der Umgebung der Stadt, Münster*.

• Tekdemir, N. (2016). *Roma Dönemi Nikomedia Sikkelerinde Tapınak Betimleri*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

• Tunay, M. İ. (1971). *İzmit Müzesi Roma Devri Portreleri*. *Belleten* XXXV, (ss.39-44).

• Yavuzylmaz, Y. (2014). *Kocaeli Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

• Yücedağ, Z. (2018). *Nikomedia Lahitleri*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

• Zeyrek, T. H. (2005). *Nikomedia (İÖ 264/263-İS 358) Arkeolojik Açından Genel Bir Değerlendirme* İstanbul: Ege Yayınları.

• Zeyrek, T. H. ve R. Asal (2005). “İzmit (Nikomedia) Seka-Fabrikası Buluntuları 2003 Yılı Çalışmaları Ön Raporu” 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı. I. Cilt. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Basımevi: 1-11.